అధ్యాయం 9
ముందుకు మార్గం

పరిచయం

కమిటీకి సంబంధించిన నిబంధనలను నివేదికలోని విధివిధానాల విభాగంలో స్పష్టంగా పేర్కొనడం జరిగింది. దీనిలో 'ప్రత్యేక తెలంగాణా, సమైక్యాంధ్ర డిమాండ్ల నేపథ్యంలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని పరిస్థితిని అధ్యయనం చేయడం, రాజకీయ పార్టీలు, వివిధ సంస్థలు, ప్రజల నుంచి అభిప్రాయాలు, పరిష్కార మార్గాలు తెలుసుకోవడం, దీనికి సంబంధించిన కార్యాచరణ సూచించడం, కమిటీ అర్థమైనదిగా భావించే ఏ సూచనలైనా చేయడం వంటి అంశాలను పేర్కొనడం జరిగింది. తద్వారా ఈ సమస్యకు సంబంధించి తగిన సూచనలను, సలహాలను, వాటి లాభనష్టాలను బేరీజు వేస్తూ ఇవ్వవలసిన బాధ్యత కమిటీకి ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ సమస్యకు సంబంధిచి పరిష్కార మార్గాలను సూచన ప్రాయంగా పరిశీలించడానికి ముందు 1947లో స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించిన తర్వాత దేశంలో రాష్ట్రాలు ఏర్పడిన విషయాన్ని తెలుసుకోవడం అవసరం. స్వాతంత్ర్యానంతర భారతదేశపు లౌకికవాదం, న్యాయం, స్వేచ్ఛ, సమానత్వం తదితర అంశాలతో రాజ్యాంగాన్ని ఏర్పాటు చేసుకుంది. 'భారత ప్రజలమైన మేము దేశాన్ని సార్వభౌమ, లౌకిక, ప్రజాస్వామ్య, రిపబ్లిక్‌గా నిర్మించాలని ప్రజలందరికీ భద్రత కల్పించడం, సామాజిక, ఆర్థిక న్యాయం, ఆలోచనలు, వ్యక్తీకరణలు, విశ్వాసాలు, ప్రార్థనల విషయంలో స్వేచ్ఛ, స్థాయి, అవకాశాల్లో సమానత్వం, ప్రజల్లో సౌభ్రాతృత్వం పెంపొందించి దేశ సమగ్రతను ఐక్యతను కాపాడుతుంది' అని ప్రస్తావించింది.

దీనికోసం భారత దేశం రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించింది. ఆ ప్రకారం కొత్త రాష్ట్రాలు ఏర్పడ్డాయి. ఈ సందర్భంగా కొన్ని ప్రాంతాల్లో సరిహద్దుల మార్పు, పేర్లలో మార్పు అవసరమైనప్పుడు చేయడానికి రాజ్యాంగం అవకాశం ఇచ్చింది(ఆర్టికల్ 3).

రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణంపై స్వాతంత్ర్యం రాకముందునుంచి చర్చలు జరుగుతూనే ఉన్నాయి. బ్రిటిష్ హయాంలో రాష్ట్రాలు పరిపాలన, మిలటరీ అవసరాల దృష్ట్యా ఏర్పడ్డాయి. రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణాన్ని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం 'హేతుబద్ధంగారాష్ట్రాల ఏర్పాటు' అని వ్యవహరించింది. భారత ప్రభుత్వం దీనికి భిన్నంగా వివిధ అంశాలను పరిగణనలోకి తీసుకుని రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణాన్ని చేపట్టాలని భావించింది. ఫలితంగా భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటు పై అంగీకారం కుదిరింది.

స్వాతంత్ర్యానంతరం, రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించుకున్న తరువాత దేశం 1935నాటి భారత ప్రభుత్వ చట్టం మార్గదర్శకత్వంలో కొనసాగింది. స్వాతంత్ర్యానంతరం నూతన ప్రభుత్వం చేసిన తొలిచట్టం – దేశంలో ఉన్న 550 రాజ్యాలను భారత యూనియన్ విలీనం చేయడం, మరికొన్ని రాష్ట్రాలను గుర్తించడం. అనేక రాజ్యాలు అప్పటి రాష్ట్రాల్లో విలీనం కాగా, కొన్ని కొత్త రాష్ట్రాలు – ఉదా: రాజపుతానా, హిమాచల్ ప్రదేశ్, మధ్యభారత్, వింధ్య ప్రదేశ్ – ఉద్భవించాయి. మైసూరు, హైదరాబాద్, భోపాల్, బిలాస్‌పూర్ వంటి కొన్నింటిని ప్రత్యేక రాష్ట్రాలుగా రూపొందించారు. భారత రాజ్యాంగం ప్రకారం (1949 నవంబరు 26న చట్టసభ రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించగా 1950 జనవరి 26 నుంచి అమలులోకి వచ్చింది.)

ఇక్కడ భారతదేశం సార్వభౌమ ప్రజాస్వామ్య రిపబ్లిక్‌గా వివిధ రాష్ట్రాల యూనియన్, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలుగా అవతరించింది. రాష్ట్రాలకు విశేషాధికారాలు కల్పిస్తూ స్వయం పాలన కోసం చట్టసభల ఏర్పాటు, కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలు నేరుగా కేంద్రప్రభుత్వ పాలనలోకి తీసుకోవడం జరిగింది. 1956లో రాజ్యాంగ సవరణ చేయడానికి ముందు వివిధ రాష్ట్రాలను ఈ విధంగా వర్గీకరించారు. పార్ట్ ఎ రాష్ట్రాలు బ్రిటిష్ ఇండియాలోని గవర్నర్ పాలనలో

ఎన్నుకోబడిన సభ్యులతో కూడిన రాష్ట్రాలు(ప్రావెన్సెస్). పార్ట్ బి రాష్ట్రాలు గతంలో ఉన్న రాజ్యాలు, రాజ్య ప్రముఖుల ఆధీనంలోని రాష్ట్రాలు. పార్ట్ సి రాష్ట్రాలు గతంలోని చీఫ్ కమీషనర్ పాలనలోని రాష్ట్రాలు. ఈ సమయంలో భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాల కోసం ఉద్యమాలతోపాటు అనేక రాజకీయ ఉద్యమాలు జరిగాయి.

చాప్టర్ 1లో చెప్పినట్లు 1953లో ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పాటైంది. అయితే ఈ రాజకీయ చర్య రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణం అనే అంశంలో ఏకాభిప్రాయానికి అవకాశం కల్పించలేదు. ఫలితంగా 1953 డిసెంబర్‌లో కేంద్ర ప్రభుత్వం రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణ కమీషన్ (ఎస్ఆర్‌సి) ను ఏర్పాటు చేసింది. ప్రతి ప్రాంతంలో ప్రజాసంక్షేమాన్నీ, మొత్తంగా జాతి సంక్షేమాన్ని అధ్యయనం చేయడం ఈ కమీషన్ విధిన. ఎస్ఆర్‌సి చేసిన సూచనల మేరకు 1956లో రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణ చట్టాన్ని ప్రభుత్వం రూపొందించింది. ఈ సందర్భంలోనే రాష్ట్రాల సరిహద్దులను, ముఖ్యంగా దక్షిణ, పశ్చిమ రాష్ట్రాల సరిహద్దులను పునర్నిర్మించారు. ఎబిసిలుగా ఉన్న రాష్ట్రాలను రాష్ట్రాలు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలుగా మారుస్తూ రాజ్యాంగ సవరణ చేశారు. ఆ సమయంలో ఆంధ్రరాష్ట్రాన్ని ఆంధ్రప్రదేశ్‌గా మార్చి, హైదరాబాద్ సంస్థానంలో ఉన్న తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని చేర్చారు. అప్పటికీ పోర్చుగీస్ ఆధీనంలో ఉన్న కొన్ని ప్రాంతాలను భారత్‌లో విలీనం చేశారు. కొన్ని ప్రాంతాలను ప్రత్యేక రాష్ట్రాలుగా మార్చారు. ఇటీవల (2000) కొత్తగా ఉత్తరాంచల్(ప్రస్తుతం ఉత్తరాఖండ్), ఛత్తీస్‌గఢ్, జార్ఖండ్ రాష్ట్రాలు ఏర్పడ్డాయి. కొండ ప్రాంతాలు, గిరిజన జాతుల ప్రజల అభివృద్ధికోసం ఈ రాష్ట్రాలు ఏర్పడ్డాయి.

నిజానికి రాష్ట్ర పరిధి ఎంత ఉండాలనే విషయంపై స్పష్టమైన నిర్ణయాలేవీ తీసుకోలేదు. ఆ తరువాత కాలంలో బలమైన కేంద్రం, బలమైన రాష్ట్రాలతో పాలన సాగిస్తూ దేశ పాలనను తీర్చిదిద్దాలనే దృక్పథం ఏర్పడింది. చిన్నా పెద్దా రాష్ట్రాలనే తేడాలేకుండా బలమైన నాయకత్వం, చక్కని పరిపాలన ఉన్న రాష్ట్రాలు (వాటి పరిమాణంలో సంబంధం లేకుండా) ఆర్థికంగా సామాజికంగా అభివృద్ధిని సాధించాయి. దీనికి భిన్నంగా సరైన నాయకత్వం, పరిపాలన లేని రాష్ట్రాలు ఆర్థికంగా సామాజికంగా దెబ్బతిన్నాయి.

కొత్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటు విషయంలో జాతీయ స్థాయి రాజకీయ పార్టీల అభిప్రాయాలను ఇక్కడ పేర్కొనడం అవసరం. కొత్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటు విషయంలో కాంగ్రెస్ పార్టీ దృక్పథం ఆశావహంగా లేదు. వాస్తవానికి తెలంగాణా అంశం కూడా 2004లో కాంగ్రెస్ నేతృత్వంలోని యుపిఎ ప్రభుత్వం చేపట్టిన 'నేషనల్ కామన్ మినిమమ్ ప్రోగ్రాం'లో చేర్చబడింది. భారతీయ జనతాపార్టీ చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు అనుకూలంగానే వుంది. 1997లో జరిగిన బిజెపి జాతీయ కార్యవర్గ సమావేశంలో ప్రత్యేక తెలంగాణా ఏర్పాటు చేస్తామని తీర్మానించినప్పటికీ, బిజెపి నేతృత్వంలో ఎన్‌డిఎ ప్రభుత్వం ఆరేళ్ల పదవీకాలంలో దానిని అమలుపరచలేదు. దీనికి ఎన్‌డిఎలో ప్రధానభాగస్వామ్య పార్టీ అయిన తెలుగుదేశం పార్టీ విధానమే కారణం. అప్పట్లో తెలుగుదేశం పార్టీ రాష్ట్రవిభజనకి వ్యతిరేకంగా నిర్ణయం తీసుకుంది. 2009 ఎన్నికల మ్యానిఫెస్టోలో బిజెపి మరోసారి చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటు గురించి ప్రస్తావించింది. సుపరిపాలన, అన్ని రంగాల్లో అభివృద్ధి సాధించడం అనే అంశాలను దృష్టిలో ఉంచుకుని బిజెపి భవిష్యత్‌లో కూడా చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు కృషి చేస్తామని తెలిపింది.

సిపిఎ(ఎమ్) రాష్ట్ర ప్రధాన కార్యదర్శి తన బృందంతో కమిటీని కలిసినప్పుడు తమ పార్టీ జాతీయ విధానం రాష్ట్రాల విభజనకు వ్యతిరేకమని, కనుక తాము ఆంధ్రప్రదేశ్ విభజనకు మద్దతు తెలుపలేమని చెప్పారు. చిన్నరాష్ట్రాలు ఏర్పాటు చేస్తే రాష్ట్రాలు స్వయం ప్రతిపత్తి విషయంలో కేంద్రంతో రాజీకి రావలసి వస్తుందని వివరించారు. అయితే తెలంగాణా విషయంలో ప్రత్యేకరాష్ట్రం కోసం వస్తున్న డిమాండ్ దృష్ట్యా దీనికి తమపార్టీ జాతీయకార్యవర్గం కొంత సడలింపు ఇచ్చిందని చెప్పారు. 2009 డిసెంబర్ 9 జాతీయ మీడియాలో ప్రకటన తరువాత బహుజన సమాజ్‌పార్టీ చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు సూచన ప్రాయంగా అంగీకారం తెలిపింది.

ఈ సందర్భంలో రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణ కమీషన్ అధ్యయనం చేసిన అంశాలను ఇక్కడ ఉటకంకించడం ఉపయోగకరంగా ఉంటుంది.

మార్పుకోసం జరిగే వ్యయం, భారతదేశంలో ఐక్యత భద్రత, భాష, సంస్కృుతి, ఆర్థిక వనరులు, జాతీయ అభివృధి పథకాల అమలుకు చేయవలసిన అంశాలు, ప్రాంతీయ ప్రణాళికలు, ఆర్థిక సమతుల్యత, చిన్నరాష్ట్రాలు, పెద్దరాష్ట్రాలు, ఇతర ముఖ్యమైన అంశాలు అంటే ప్రజల అభిప్రాయాలు, సెంటిమెంట్లు వగైరా. వీటితోపాటు చారిత్రక, భౌగోళిక, పరిపాలనాంశాలను కూడా పరిశీలించాల్సి వుంటుంది. వీటి తర్వాత భాషను కూడా ప్రధాన ప్రాతిపదికగా పేర్కొనడం జరిగింది. ఐకమత్యంగా ఉండాలనే అంశానికి మనం అత్యంత ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలని ప్రధాని జవహర్‌లాల్ చెప్పిన మాటలను కూడా ఎస్ఆర్‌సి ఇక్కడ పేర్కొంది.

ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో గణనీయమైన అభివృద్ధి వుంటే తప్ప ఆ మార్పువల్ల సంబంధిత ప్రజలకు, మొత్తంగా జాతికి లబ్ది చేకూరుతుంటేతప్ప ఎలాంటి మార్పు చేపట్టరాదు(29వ పేజి, 106వ పేరా). రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణమంటే కేవలం ఒక ముగింపు కాదు. ఏ మార్పు వల్లనైనా ఫలితాలు సమతుల్యంగా వుంటే...భారతదేశ ఐక్యత, భద్రత అత్యంత ప్రధానమైనదని ఎస్ఆర్‌సిలో వివరంగా చెప్పబడి వుంది.

రాష్ట్ర పునర్విభజన సంఘం (ఎస్ఆర్‌సి) తన ముగింపు అధ్యాయంలో ఇలా చెప్పింది. 'ఈ సమస్యను అన్ని కోణాల నుండి నిశితంగా పరిశీలించిన అనంతరం మేము (ఎస్ఆర్‌సి) రాష్ట్రాల పునర్విభజన భాషాపరంగానో, లేదా సాస్కృతిక పరంగానో జరగడం సాధ్యంకాదని, వాంఛనీయం కాదని అభిప్రాయానికి వచ్చాం. దీనికి ప్రత్యామ్నాయంగా మనదేశ సమైక్యతను దృష్టిలో వుంచుకొని మొత్తం సమస్యను సమతుల్యంగా పరిష్కరించాల్సిన అవసరం వుంది.

చిన్నరాష్ట్రాల ఏర్పాటు అంశంమీద ఎస్ఆర్‌సి వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయం ఇలా వుంది. 'భారతదేశ గణతంత్రంలో ఒక రాజ్యాంగ విభాగంగా అన్ని హంగులతో వుండటానికి ప్రతి రాష్ట్రం సరైన వనరులను సమకూర్చుకోవడమే లక్ష్యంగా నిర్దేశించుకోవాలి. అయితే దీని అర్థం ఆయా రాష్ట్రాలు తమ జీవన శైలి ప్రత్యేకతను కోల్పోకోడదని కాదు. పెద్ద రాష్ట్రాల విషయంలో పరిపాలనా సామర్థ్యం పెంపొందించుకోవడంలోనూ ఆర్థికాభివృద్ధిమీద, సంక్షేమ పథకాలమీద సహకారాన్ని అందివ్వటంలోనూ వీలుంటుంది'. ఈ విధంగా ఎస్ఆర్‌సి రాష్ట్ర పునర్విభజన మీద అన్ని అంశాలనూ దృష్టిలో వుంచుకొని సమతుల్య భావనతో సమస్యలను పరిష్కరించుకోవాలని అభిప్రాయపడింది.

ఈ కమిటీకి పలు ఇతర రాష్ట్రాల్లో పలు ప్రాంతాలు ప్రత్యేకరాష్ట్ర డిమాండుతో ఉద్యమిస్తున్నాయన్న సంగతి బాగా తెలుసు. పశ్చిమబెంగాల్ గుర్ఖాల్యాండ్ అస్సాంలో బోడోల్యాండ్ లాంటివి తెలంగాణా ఉద్యమంలాగానే ఉధృతంగా వున్నాయి. మహారాష్ట్రలో విదర్భ ఉత్తరప్రదేశ్‌లో బుందేల్‌ఖండ్, పూర్వాంచల్, హరిత్‌ప్రదేశ్ లాంటివి ఇప్పుడిప్పుడే పుంజుకుంటున్నాయి. కాశ్మీర్‌లో లడక్‌ప్రాంతం, జమ్ముప్రాంతం వేర్పాటు బాటలో వున్నాయి. వీటన్నింటి నేపథ్యంలో 2010 ఆగస్టులో లక్నో ప్రధాన కార్యాలయంగా 'చిన్న రాష్ట్రాల జాతీయ సమాఖ్య' ఒకటి ఏర్పడిందన్న విషయం ఈ కమిటీ దృష్టికి వచ్చింది. ఈ సమాఖ్య 2010 సెప్టెంబరులో హైదరాబాద్‌లో తన సమావేశాన్ని నిర్వహించగా చాలామంది హాజరయ్యారన్న విషయం కూడా కమిటీ దృష్టికొచ్చింది. ఈ సమావేశంలో పాల్గొన్నవారిలో పలు ప్రాంతాలకు చెందిన పేరొందిన నాయకులున్నారు. ఈ చిన్న రాష్ట్రాల లక్ష్యం ప్రజల ప్రాంతీయ తత్వాన్ని గౌరవించాలనడమే (సామాజిక-సాంస్కృతిక, ఆర్థిక రంగాలు కలిపి). ఆ సమావేశంలో అన్ని రాజకీయపార్టీలూ, వర్గాలూ చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు సుముఖంగా వున్నాయనీ తుది తీర్మానం చేశారు.

దేశంలోని చట్టసభల ప్రతినిధులతో కూడిన 74వ సమావేశం 2010 ఫిబ్రవరి 3,4 తేదీలలో లోక్‌సభ స్పీకర్ శ్రీమతి మీరాకుమార్ అధ్యక్షతన జరిగింది. ఈ సమావేశంలో వేర్పాటు అంశంమీద చర్చ జరిగిందని తెలియవచ్చింది. ఈ చర్చలో 1956 నాటి రాష్ట్ర పునర్విభజన సంఘం నివేదికను గూర్చి కూడా చర్చించారు. ఆ సభలో అత్యధికులు ఆ నివేదికతో ఏకీభవించి చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు ప్రత్యామ్నాయంగా దేశంలోని అన్ని భాగాలను సమానంగా అభివృద్ధి పరచాలనీ, మంచి పరిపాలన మీద దృష్టిసారించాలనీ అభిప్రాయపడ్డారు. అదే సమావేశంలో మరికొంతమంది చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటు అవసరం వాస్తవికతను ప్రతిబింబిస్తుందనీ, దేశంలో నిరాదరణకు, నిర్లక్ష్యానికి గురై అభివృద్ధికి నోచుకోని ప్రాంతాల ప్రజల మనోభావాలను పక్కన పెట్టడం మంచిది కాదనే అభిప్రాయం వ్యక్తమయింది. ఈ రెండు భిన్న అభిప్రాయాలకు అతీతంగా దేశ సమగ్రత అతి ముఖ్యమైన అంశమన్న అభిప్రాయం అందరూ వ్యక్తం చేశారు. రాజ్యాంగం చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు పార్లమెంటుకు అధికారాన్నిచ్చింది. ఈ అంశంలో రెండవ రాష్ట్ర పునర్విభజన సంఘాన్ని ఏర్పాటుచేసేందుకు సమయం ఆసన్నమైందా లేదా అన్న అంశంమీద నిర్ణయం తీసుకునే హక్కు పార్లమెంటుకు మాత్రమే వుందనేది మా అభిప్రాయం.

చిన్నరాష్ట్రాల డిమాండు అంశంమీద మేధావి వర్గాల్లో తీవ్రచర్చ జరిగింది. అందులోని అనుకూల అంశాలను, వ్యతిరేక అంశాలనూ మేధావి వర్గం చర్చించింది. చిన్నరాష్ట్రాల ఏర్పాటు వలన రాష్ట్రాలు బలహీనపడి బలమైన కేంద్రం ఏర్పడుతుందనే శంక పలువురిలో ఏర్పడింది. ఇది ఫెడరల్ వ్యవస్థకు ప్రతికూలం.

ఈ కమిటీ ఇటీవల ఏర్పడ్డ మూడు చిన్నరాష్ట్రాల పనితీరు గురించి పరిశీలించింది. ఉత్తరాంచల్ (ప్రస్తుతం ఉత్తరఖండ్), చత్తీస్‌ఘడ్, జార్ఖండ్ చిన్న రాష్ట్రాలుగా 2000 సంవత్సరంలో అవతరించాయి. ఉత్తరఖండ్ రాష్ట్రం కొండ ప్రాంతాల అభివృద్ధి వేగవంతం కావాలనే ఉద్దేశ్యంతో ఏర్పడగా చత్తీస్‌ఘడ్ జార్ఖండ్ రాష్ట్రాలు గిరిజన ప్రాంతాల ఆర్థికాభివృద్ధి వేగవంతం కావాలనే లక్ష్యంతో రూపుదిద్దుకున్నాయి. అవి ఏర్పడ్డ 10 ఏళ్ళ పనితీరును పరిశీలిస్తే వైవిధ్యత గోచరించింది. పరిపాలనా, రాజకీయ స్థిరత్వం, ఆర్థిక పాటవం అంశాలలో ఉత్తరఖండ్ తన లక్ష్యాన్ని బాగా నెరవేర్చ గలిగింది. ఈ రాష్ట్రం గిరిజన రాష్ట్రంగా ప్రత్యేక హోదాను పొందగలిగింది. దీనివల్ల ప్రణాళికా పరమైన నిధులు ఈ రాష్ట్రానికి అందాయి. చత్తీస్‌ఘడ్ రాష్ట్రం కొంతమేరకు రాజకీయ స్థిరత్వం పొంది చెప్పుకోదగ్గ ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించినా మావోయిస్టులనుండి అంతర్గత భద్రతా సమస్యలను తీవ్రంగా ఎదుర్కుంటోంది. ఈ రాష్ట్రం నక్సలైట్ల హింసాత్మక చర్యలను, డబ్బుగుంజడం వంటి కార్యకలాపాలను సమర్థవంతంగా అదుపుచేయలేక పోయింది. జార్ఖండ్ రాష్ట్రం మొదట్లో కొంత ఆర్థిక పురోగతిని కనబరిచినా పరిపాలనా రంగంలో చాలా చోట్ల నిరాశపరిచిందనే చెప్పాలి. 10 సంవత్సరాల్లో 8మంది ముఖ్యమంత్రులు మారారు. రెండుసార్లు ఈ రాష్ట్రం రాష్ట్రపతి పాలనను చవిచూసింది. ఈ రాష్ట్ర ఆర్థిక పటుత్వం అంతకంతకూ తగ్గుతూ వస్తుంది. మావోయిస్టుల అభద్రతా చర్యలు పెరిగిపోయాయి. ఈ రాష్ట్రంలో నిరుద్యోగ సమస్య దేశంలోనే అత్యధికంగా వుంది. సరళీకృత ఆర్థిక వ్యవస్థలో చిన్నరాష్ట్రాల పనితీరు లాభనష్టాలను బేరీజు వేసి వాటి రాజకీయ, ఆర్థిక పాటవాన్ని మదింపు వేయాలని మేధావి వర్గం చాలా చర్చలను చేసింది.

ఈ మూడు చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటు దేశంలోని ఇతర ప్రాంతాలలో చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటు డిమాండుకు బాట వేసింది. అయితే ఈ మూడు రాష్ట్రాల పనితీరును పరిశీలించిన అనంతరం చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటు వల్ల సర్వతోముఖాభివృద్ధి జరగదన్న వాదన బలపడింది. రాష్ట్ర వైశాల్యంతో సంబంధం లేకుండా మంచి పరిపాలనను అందివ్వగలగడమే మంచిదన్న అభిప్రాయం చాలామందిలో కలిగింది.

సంతృప్తికరమైన పరిష్కారాలు/సూచనలు

ఈ నివేదిక గత అధ్యాయాల్లో ప్రత్యేక తెలంగాణాకు డిమాండును, రాష్ట్రం సమైఖ్యంగా వుండాలన్న డిమాండును కమిటీ కూలంకషంగా పరిశీలించింది. కొత్తరాష్ట్రాల ఏర్పాటు ప్రక్రియను గురించి కూడా విపులంగా చర్చించింది. ఈ పరిస్థితిని అన్ని కోణాల నుండి, అన్ని దృక్పథాల నుండి పరిశీలించిన తరువాత స్థానిక, ప్రాంతీయ, జాతీయ దృక్పథాలతో ఈ కమిటీ కొన్ని ఆచరణ యోగ్యమైన పరిష్కారాలను, సూచనలను చేస్తోంది.

యధాతథ స్థితి కొనసాగింపు

కేంద్రప్రభుత్వ జోక్యం లేకుండా రాష్ట్ర ప్రభుత్వమే శాంతిభద్రతల సమస్యను సవాలుగా తీసికొని యధాతథ స్థితిని కాపాడటం గత 54 సంవత్సరాలుగా తెలంగాణా వేర్పాటు ఉద్యమాన్ని రాజకీయ పరంగానే పరిష్కరిస్తూ వచ్చారు. వివిధ వర్గాలకూ ప్రభుత్వంలో తమ పార్టీలో చోటు కల్పిస్తూ ఉద్యమ తీవ్రతను తగ్గిస్తూ వచ్చారు. 'తెలుగు ఆత్మగౌరవం' నినాదం తెలంగాణా వాదాన్ని కొంతవరకు పక్కకు నెట్టగలిగినా దానిని పూర్తిగా తొలగించలేక పోయింది. ఇది 2000 తరువాత తిరిగి ఉద్యమ రూపంలో ప్రత్యక్షమయింది. పెద్దమనుషుల ఒడంబడిక అమలు పాక్షికంగా వున్నందువల్ల, ఉపాధి అంశంమీద 1975 నాటి రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వు అమలు సంతృప్తికరంగా లేనందువల్ల రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రాంతాలలో విద్యాస్థాయి ప్రమాణాలు ఒకటిగా లేనందువల్ల, సాగునీటి వనరులు, నీటితీరువా సరిగా లేనందువల్ల, తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఆర్థికాభివృద్ధి నిర్లక్ష్యం చేయబడినందువల్ల ఉద్యమం తిరిగి ప్రజల్లోకి రాగలిగింది. ఇవన్నీ కాక ప్రత్యేక తెలంగాణా కోసం సుదీర్ఘకాల కోరిక, భావానుబంధం వంటివి ఈ ఉద్యమాన్ని తీవ్రతరం చేశాయి. ఆర్థికాభివృద్ధి విషయానికొస్తే రాష్ట్ర ప్రభుత్వం తరఫున ఎటువంటి ప్రధాన నిర్లక్ష్యం జరగలేదనీ ఈ కమిటీ నిర్ధారించుకుంది. అయితే ఉపాధి, విద్య, నీటితీరువా, సాగునీరు వంటి అంశాలలో కొంత వెలితి ప్రస్ఫుటమవుతుంది. తెలంగాణా ప్రజల భావోద్వేగాలను సంతృప్తి పరచడంలో సరైనచర్యలు తీసికోనట్లయితే ఉద్యమం ఈ ప్రాంతంలో మరింత తీవ్రమై హింసాత్మకంగా మారగలదు. ఇదే కాక కొన్ని ప్రత్యేక డిమాండ్ల మీద వివిధ ప్రాంతాలలో ఉద్యమాలు దీర్ఘకాలం కొనసాగే అవకాశం వుంది. తెలంగాణా ప్రజాఫ్రంట్ (టిపిఎఫ్–గద్దర్) మరోమారు టిఆర్ఎస్‌తో చేతులు కలిపితే ఉద్యమం తీవ్రస్థాయికి చేరుకోగల అవకాశం వుంది. ఈ ఉద్యమాల వల్ల హైదరాబాద్ పరిసర ప్రాంతాలలో సాధారణ జనజీవనం ప్రశాంతతను కోల్పోయి నగర ఆర్థిక పెరుగుదల ప్రశ్నార్థకంగా మారగలదు. ఇంతకుముందు జరిగినట్లుగానే ఈ ప్రాంతపు ప్రజాప్రతినిధుల మీద రాజీనామా చేయమని ఒత్తిడి పెరగలదు. ఇది తిరిగి రాజకీయ సంక్షోభానికి దారితీస్తుంది. ఈ నేపథ్యంలో మావోయిస్టు ఉద్యమం మరింత వేళ్ళూనుకునే అవకాశం వుంది. ఈ సంక్లిష్ట వాతావరణాన్ని పరిశీలించిన తరువాత, తీవ్రమైన భావోద్వేగంతో కూడిన అంశాలను పరిశీలించిన తరువాత ఈ పరిస్థితి మీద యధాతథ స్థితిని కొనసాగించి ఊరకుండటం సమంజసం కాదని ఏకాభిప్రాయానికి ఈ కమిటీ వచ్చింది. యధాతథ స్థితి అనేది ఒక మార్గం మాత్రమే. దీనిని చివర వుంచవచ్చు. పరిస్థితిని చక్కదిద్దేందుకు కొంత ప్రయత్నం చేయడం అత్యవసరం.

రాష్ట్రాన్ని సీమాంధ్ర, తెలంగాణాగా రెండుగా విడదీయటం –
హైదరాబాద్ కేంద్రపాలిత ప్రాంతం – రెండు రాష్ట్రాలకు సొంత రాజధానులు

హైదరాబాద్ నగరం రాజకీయంగాను, ఆర్థిక పరంగానూ అత్యంత ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకొని ప్రాంతీయంగా, జాతీయంగా, అంతర్జాతీయంగా ఎదుగుతూ వస్తోంది. నేటి ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఐటి, ఐటి ఆధారిత సర్వీసుల రంగంలో హైదరాబాద్ నగరం పెరుగుతూ వస్తోంది. ఇదే కాక రియల్ ఎస్టేట్ పరిశ్రమ ఈ నగరంలో ఊపందుకుంటోంది. ప్రాంతీయ సంస్థలతో పాటు, జాతీయ సంస్థలు కూడా ఈ రియల్ ఎస్టేట్ పరిశ్రమలో వున్నాయి. పక్కనే వున్న రంగారెడ్డి జిల్లాలో ఉత్పాదన పరిశ్రమలు ఊపందుకుంటూ కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమ

ప్రాంతాల నుండి, బయటనుండి పెట్టుబడులను ఆకర్షిస్తున్నాయి. అనేక ప్రభుత్వరంగ సంస్థలు, జాతీయ సంస్థలు, పౌర సైనిక వ్యవస్థలు, రక్షణ సంస్థలు హైదరాబాద్ చుట్టుప్రక్కల ఏర్పడి వున్నాయి. కాలానుగతంగా ఈ నగర భౌగోళిక స్వరూపం మారుతూ వస్తోంది. ఇతర ప్రాంతాల నుండి, రాష్ట్రం వెలుపలి నుండి ప్రజలు అత్యధిక సంఖ్యలో ఈ నగరానికి వలస వస్తున్నారు. గ్రేటర్ హైదరాబాద్ మెట్రోపాలిటన్‌గా ఈ నగరం మారింది. ఈ నేపథ్యంలో నిరవధిక ఆర్థికాభివృద్ధి కొనసాగాలంటే ఉపాధి అవకాశాలను మరింత మెరుగుపర్చాల్సి వుంటుంది. హైదరాబాద్‌తో ఇతర ప్రాంతాల ఆర్థిక వ్యవస్థలకు లింకులేర్పర్చాల్సి వుంటుంది. మొత్తం మీద నగరంలో సుస్థిరమైన వాణిజ్య వాతావరణాన్ని ఏర్పర్చాల్సి వుంటుంది.

హైదరాబాద్ నగరంలోని పరిస్థితిని బెల్జియంలోని బ్రెసెల్స్ నగరంతో పోల్చవచ్చు. 1968లో బెల్జియంలో బ్రెసెల్స్ నగరం ఎవరిదన్న అంశం మీద హింసాత్మక సంఘటనలు వరుసగా చోటుచేసుకున్నాయి. ఈ నగరం ఉత్తర ఫ్లమాండ్ ప్రాంతంలో వుంది. దీనికి పరిష్కారం బెల్జియం రెండు సంస్కృతులతో, మూడు ప్రాంతాలతో కూడిన దేశం అని ప్రకటించడమే. బెల్జియం జనాభా సుమారుగా 1 కోటి వుంటుంది. ఇందులో 60 లక్షల మంది దేశ ఉత్తరాదిన నివసిస్తూ ఫ్లెమిష్ భాషను మాట్లాడేవారు. మరో 40 లక్షలమంది బెల్జియం దక్షిణాదిన నివశిస్తూ ఫ్రెంచి భాషను మాట్లాడేవారు. వీరు కాక జర్మన్ మాట్లాడే అల్పసంఖ్యాకులు కూడా వున్నారు. ఈ విధంగా బెల్జియం మూడు భాషల సమాఖ్య (ఫ్లెమిష్, ఫ్రెంచ్, జర్మన్)గా రూపొందింది. బ్రెసెల్స్ నగరాన్ని రెండు భాషాల ప్రత్యేక రాజధానిగా ఏర్పాటుచేసి దానికి స్వతంత్ర పరిపాలనా వ్యవస్థను, న్యాయ వ్యవస్థను ఏర్పరిచారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఒకే సంస్కృతిని కలిగి ప్రధాన రాష్ట్ర భాషగా తెలుగు వుంది. మా అభిప్రాయం ప్రకారం ఈ నగరం కోసం రెండు వర్గాలు సమానంగా పోటీపడుతుంటే దానిని కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా చేయటం సముచితం. అందువల్ల ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్నిరెండుగా విభజిస్తే హైదరాబాద్ కేంద్రపాలితప్రాంతం అవ్వాలి. రెండు రాష్ట్రాలూ తమ రాజధానులను సమయానుకూలంగా ఏర్పాటు చేసుకోవచ్చు. కేంద్రపాలిత ప్రాంతం నుండి వచ్చే రాబడి కేంద్రప్రభుత్వానికి పోతుంది గనుక ఈ మూడు ప్రాంతాలకు పరస్పర అంగీకారం ప్రకారం గ్రాంటులను ఇవ్వవచ్చు.

ఈ సూచన కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమ ప్రాంతాల వారికి ఆమోదయోగ్యం. ఎందువలనంటే హైదరాబాద్‌లో వారి ఆర్థిక ప్రయోజనాలు సంరక్షించబడతాయి. వారు సమైక్యాంధ్రను కాంక్షిస్తూ హైదరాబాద్ దాని రాజధానిగా వుండాలని కోరుకున్నా ఈ సూచన కొంతవరకు ఆమోదయోగ్యమే. అయితే ఈ సూచన తెలంగాణా ప్రజలకు ఏమాత్రం రుచించదు. తిరిగి ఉద్యమం తీవ్రతరం కాగల అవకాశాలు వున్నాయి. ఇదికాక కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా హైదరాబాద్ పరిపాలనను వారు కొనసాగనివ్వరు. మరో ముఖ్యమైన అంశమేమంటే హైదరాబాద్ నగరానికి రాకపోకలు సాగించేందుకు భౌగోళిక అంశం అడ్డుగా వుండటం! ఈ నగరానికి కోస్తాంధ్ర వైపు నుండి కావాలంటే నల్గొండ జిల్లా నుండే రావాలి. రాయలసీమ నుండి రావాలంటే మహబూబ్‌నగర్ నుండే రావాలి. సీమాంధ్ర, రాయలసీమ ప్రజలకు హైదరాబాద్‌లో ఆస్తిపాస్తులు, వ్యాపారాలు ఉన్నందువల్ల భౌతికంగా ఈ నగరాన్ని వేరుచేయగల అవకాశం తెలంగాణా వాదులకు వుంది. సరఫరాలను అడ్డుకోవడం ద్వారా, మంచినీటి సరఫరాను అడ్డుకోవడం ద్వారా ఉద్యమకారులు తీవ్ర అసౌకర్యాలను కలిగించవచ్చు. ఇదికాక హైదరాబాద్ లేకుండా తెలంగాణాను ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ప్రకటిస్తే ఆ ప్రాంత ప్రజల భావోద్వేగాలను దెబ్బతీసినట్లు అవుతుంది. వారు హైదరాబాద్ తెలంగాణాలో ఒక అంతర్భాగమని గాఢంగా విశ్వసిస్తున్నారు కనుక ప్రత్యేక రాష్ట్రం వచ్చినా కూడా ఉద్యమం కొనసాగవచ్చు. అందువల్ల ఈ సూచన ఆచరణయోగ్యం కాదని కమిటీ అభిప్రాయ పడుతుంది.

రాష్ట్రాన్ని రాయల-తెలంగాణ రాష్ట్రంగానూ కోస్తాంధ్ర ప్రాంతంగాను విడదీయటం -హైదరాబాద్

రాయల–తెలంగాణ ప్రాంతంలో అంతర్భాగం

రాయలసీమకు చెందిన కొందరు ప్రజలు ఈ సూచనను కమిటీ ముందుంచారు. వారి మొదటి ప్రాధాన్యత సమైక్యాంధ్ర. మజ్లీస్ పార్టీకూడా సమైక్యాంధ్రనే కోరుతూ విభజన తప్పదంటే తెలంగాణా, రాయలసీమ ప్రాంతాలను కలిపి కొత్త రాష్ట్రంగా ఏర్పాటు చేయాలని సూచించింది. రాయలసీమ ప్రాంతం ఈ మూడు ప్రాంతాలలో బాగా వెనుకబడినది. నీటికోసం తమ సాగునీటికోసం తెలంగాణా మీద ఆధారపడాలి. ఉపాధికోసం, విద్యకోసం హైదరాబాద్‌కు రావాలి. ఈ రెండు ప్రాంతాల సాంఘిక పరిస్థితులు ఒక్కలానే వుంటాయి. అందువల్ల కోస్తాంధ్ర నుండి రాయలసీమను విడదీసి తెలంగాణాకు కలపాలన్నది వాదన. రాయలసీమ ప్రజలు తెలంగాణలో చేరేందుకు సుముఖత కనబరచవచ్చు. మా విశ్లేషణ ప్రకారం ఆర్థిక, సాంఘిక ప్రామాణికాలను పరిగణనలోకి తీసుకుంటే ఈ సూచన ఆచరణయోగ్యమైనదిగా కనిపిస్తుంది.

మరోవైపు తెలంగాణా ప్రాంతంలోని అన్ని రాజకీయ పార్టీలు, వర్గాలూ ఈ సూచనను పూర్తిగా వ్యతిరేకించగలవు. రాయలసీమ రాజకీయ నాయకత్వం తెలంగాణా భూవనరులను కొల్లగొడుతూ దాని అభివృద్ధికి అడ్డుగా నిలిచిందని చాలామంది విశ్వసిస్తున్నారు. ఈ కమిటీ తెలంగాణలోని అన్ని గ్రూపులతో ఈ విధానం గురించి చర్చించింది. అయితే ఒక్కరు కూడా ఈ సూచనను సమర్థించకపోగా దీనిని తుట్టమార వ్యతిరేకించారు.

ఈ సూచనను తెలంగాణా వాదులు లేదా సమైక్యాంధ్ర వాదులు అంగీకరించడం లేదు. ఇదే కాక మతశక్తులు రాజకీయ పార్టీలతో, వర్గాలతో పోటీపడగల అవకాశాలున్నాయి. ఈ ప్రతిపాదనకు వ్యతిరేకంగా తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఉద్యమం జరిగే అవకాశం కూడా వుంది. ఈ సూచన ఆర్థిక పరంగా న్యాయసమ్మతంగా వున్నాకూడా మూడు ప్రాంతాల ప్రజలకు ఆమోద యోగ్యంగా లేదని కమిటీ భావిస్తోంది.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను సీమాంధ్ర, తెలంగాణా రాష్ట్రాలుగా విడదీయడం – హైదరాబాద్‌ను ప్రత్యేక కేంద్రపాలిత ప్రాంతం చేయడం – ఈ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతానికి భౌగోళిక అనుసంధానతను కల్పించడం – నల్గొండ జిల్లా ఆగ్నేయంగా కోస్తాంధ్రలోని గుంటూరు జిల్లాకు, మహబూబ్ నగర్ జిల్లాగుండా దక్షిణంవైపు రాయలసీమలో కర్నూలు జిల్లాకు భౌగోళిక అనుసంధానం చేయడం

హైదరాబాద్ నగరం ప్రపంచ నగరంగా వృద్ధిచెందుతుందన్న అంశాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని ఈ సూచన చేయడం జరిగింది. నగర సరిహద్దులను ఇటీవల 175 చ.కి.మీ నుండి 625 చ.కి.మీలకు పెంచడం జరిగింది. గతంలో వున్న హైదరాబాద్ నగరాభివృద్ధి సంస్థను హైదరాబాద్ మెట్రో అభివృద్ధి సంస్థగా మార్చి ముఖ్యమంత్రి అధీనం క్రింద నుంచి 7073 చ.కి.మీ వైశాల్యాన్ని ఏర్పరచారు. ఇది గోవా రాష్ట్రానికి సుమారు రెండింతలు. ఈ సూచనలో విస్తరించిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతం సుమారు 12,000 చ.కి.మీలు. పటంలో విపులంగా విశదీకరించబడింది.

విస్తరించిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతంలో 67 మండలాలు, 1330 గ్రామాలు, 12430 చ.కి.మీ వైశాల్యం దిగువ సూచించిన విధంగా వుంటుంది.

జిల్లాపేరు	మండలాల సంఖ్య	రెవెన్యూగ్రా.సంఖ్య	ఏరియా చ.కి.మీ.

రంగారెడ్డి	21	576	4186
మెదక్	10	262	1776
మహబూబ్‌నగర్	9	163	3109
నల్గొండ	11	263	3142
హైదరాబాద్	16	66	217
మొత్తం	67	1330	12430

Part Map of Andhra Pradesh Showing Hyderabad, Mahabubnagar, Medak, Nalgonda and Rangareddy Districts

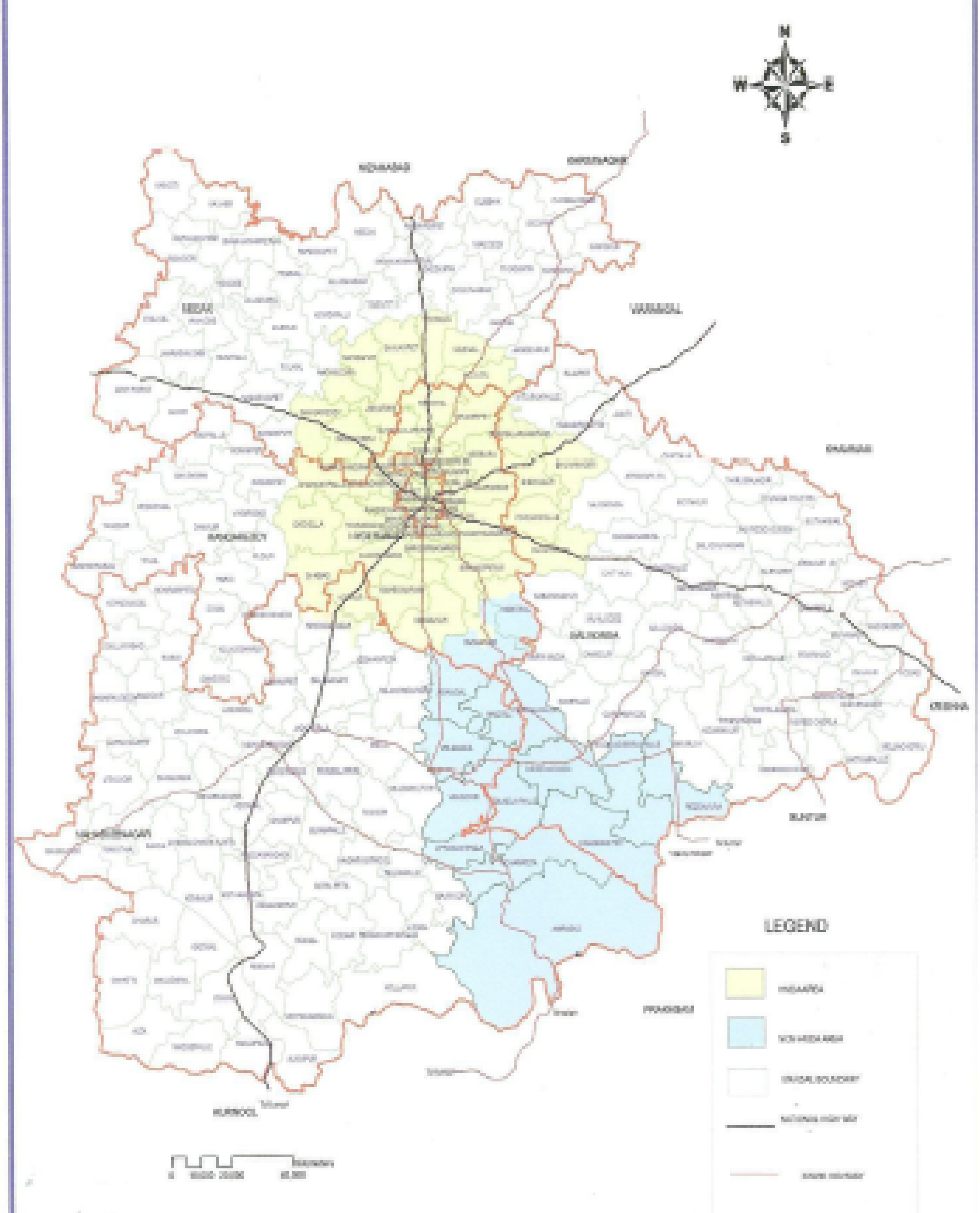

Note: The portion in yellow depicts the present HMDA boundary. The proposal is to add the portion marked in blue to the existing HMDA area for constitution of the expanded Union Territory

కమిటీ అభిప్రాయం ప్రకారం హైదరాబాద్ నగరం రాష్ట్రంలోనే కాక దేశం మొత్తంమీద త్వరగా అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక స్వరూపం. దీని మొత్తం ఉత్పత్తి 2005-06లో 58%గా వుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ప్రధాన సాఫ్ట్‌వేర్ కేంద్రం మాత్రమే గాక దేశంలోని ఐటి ఎగుమతుల్లో 15% ఈ నగరంనుండే. ఇవి కాక రియల్ ఎస్టేట్, మౌలిక సౌకర్యాల రంగం కూడా హైదరాబాద్‌లో వృద్ధిచెందుతున్నాయి. గతంలో వలసలు రాష్ట్రం వెలుపల కర్నాటక, మహారాష్ట్రల నుండే వచ్చేవి. అయితే ఇప్పుడు తూర్పు రాష్ట్రాల నుండి ఉత్తరాది రాష్ట్రాల నుండి వలసలు వస్తున్నాయి. దేశంలో అత్యంత కీలకమైన రాష్ట్రంగా హైదరాబాద్ రూపుదిద్దుకుంటోంది. దేశ భద్రతఅంశం విషయంలో కూడా ఈ నగరం అత్యంత ప్రాధాన్యతను సంతరించుకుంది.

ఈ అంశాలను పరిగణిస్తే ఈ నగరానికి కేంద్రపాలిత హోదా ఇవ్వవచ్చున్న సూచన సరైనదే. రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రాంతాలూ భౌగోళికంగా, భౌతికంగా హైదరాబాద్ నగరానికి సానుకూలంగా వున్నాయి. ఈ నగరం ఛండీఘడ్ లాగా ప్రత్యేక కేంద్రపాలిత పరిపాలనా వ్యవస్థతో అటు తెలంగాణాకు, ఇటు సీమాంధ్రకు రాజధాని నగరంగా వెలుగొందవచ్చు. ఇందుకోసం మౌలిక సదుపాయల కల్పనకు కావలసినంత స్థలం ఇక్కడ లభిస్తుంది. కోటి మందికి పైగా జనాభాతో ఈ నగరం భాసిల్లుతోంది. ఛండీఘడ్ ఢిల్లీ తరహాలో ఈ నగరం కూడా సొంత శాసనసభ కలిగి వుండవచ్చు. ఛండీఘడ్ పరిసర ప్రాంతాలు వృద్ధిచెందినట్లుగా, ఢిల్లీ పరిసర ప్రాంతాలు వృద్ధిచెందినట్లుగా, హైదరాబాద్ పరిసర ప్రాంతాలుకూడా వృద్ధి చెందే అవకాశం వుంది. ఈ సూచన మూడు ప్రాంతాలవారికి ఆమోదయోగ్యమయ్యే వీలుంది. తెలంగాణా రాష్ట్రం ఇచ్చిన తరువాత రాయలసీమ రాష్ట్రం కొరకు ఉద్యమం వచ్చే వీలుంది కనుక భవిష్యతులో రాయలసీమ రాష్ట్రాన్ని కూడా ఏర్పరిస్తే ఆ రాష్ట్రానికి కూడా హైదరాబాద్‌నే రాజధాని చేయవచ్చు.

అయితే తెలంగాణావాదుల నుండి రెండు కారణాలవల్ల ఈ సూచన మీద తీవ్ర వ్యతిరేకత వ్యక్తమైంది. హైదరాబాద్ నగరం ఎల్లప్పుడూ తెలంగాణలో ఒక అంతర్భాగం అనే పరిగణింపబడుతూ వస్తోంది కనుక అన్ని ప్రాంతాల వారికీ దీన్ని రాజధాని చేయడం ఇక్కడి ప్రజలకు నచ్చదు. ఇది ఒక కారణం కాగా, మరొక కారణం నల్గొండ, మహబూబ్‌నగర్ జిల్లాలోని కొంత భాగాలను హైదరాబాద్ నగరానికి కలపడం. ఇదే కాక మూడు ప్రాంతాల నుండి హైదరాబాద్‌ను దాని పరిసరప్రాంతాలను కేంద్ర పాలిత ప్రాంతంగా చేయడంమీద వ్యతిరేకత రావచ్చు. ఈ సూచన మీద అందరికీ ఆమోదయోగ్యమైన, ఆచరణ యోగ్యమైన ప్రతిపాదనలను చేయటం వీలుకాదనిపిస్తోంది. ముఖ్యంగా తెలంగాణా నుండి తీవ్ర వ్యతిరిక్తత ఎదురుకావచ్చు. హైదరాబాద్ లేకుండా తెలంగాణా ఏర్పాటు చేస్తే మావోయిస్టుల కదలికలు ఉద్రుతమవుతాయనే అనుమానం కూడా వుంది.

రాష్ట్రాన్ని తెలంగాణ, సీమాంధ్రగా రెండుగా విడదీయటం- హైదరాబాద్ తెలంగాణా రాజధాని- సీమాంధ్రకు మరో కొత్త రాజధాని

ఈ సూచనలో రాష్ట్రం రెండుగా విడగొట్టబడుతుంది. రెండిటికీ మొదట్లో హైదరాబాద్ రాజధానిగా వుంటుంది. తరువాత సీమాంధ్ర కొత్త రాజధానిని ఏర్పరచుకుంటుంది.కొత్త రాజధాని ఏర్పాటుకు పెద్ద ఎత్తున పెట్టుబడులు అవసరం. దీనికోసం కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రెండూ నిధులను కేటాయించాల్సి వుంటుంది. ఈ సూచన తెలంగాణా ప్రజలకు మిక్కిలి ఆమోదయోగ్య మైనది. తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఈ కమిటీ పర్యటన జరిపినప్పుడు అధిక సంఖ్యలో ప్రజలు ప్రత్యేక తెలంగాణనే కోరుతున్నారు. కొద్దిమంది మధ్యస్థ మార్గాన్ని ఎన్నుకోగా మరి కొన్ని

వర్గాలు ప్రత్యేక తెలంగాణను వ్యతిరేకించాయి. కమిటీ పరిశీలన ఇలా వుంది:

ప్రత్యేక తెలంగాణకోసం తీవ్ర అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చిన ప్రాంతాలు :

- వరంగల్, ఖమ్మం పశ్చిమ ప్రాంతం, నిజామాబాద్, కరీంనగర్, ఆదిలాబాద్ దక్షిణప్రాంతం; మెదక్‌లో సిద్ధిపేట ప్రాంతం; నల్గొండ, మహబూబ్‌నగర్, రంగారెడ్డిలలో కొన్ని ప్రాంతాలు. తెలంగాణా వేర్పాటు ఉద్యమాన్ని కాకతీయ, ఉస్మానియా విద్యాలయాలకు చెందిన విద్యార్థులు, నిరుద్యోగ యువత, లాయర్లు, నాన్‌గెజిటెడ్ ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు తీవ్రతరం చేశారు.

ప్రత్యేక తెలంగాణకోసం మధ్యస్థ అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చిన ప్రాంతాలు :

- హైదరాబాద్ నగర జనాభా (మజ్లిస్ ప్రాబల్యం ఉన్న ప్రాంతాలను కలిపి) మహారాష్ట్ర, ఛత్తీస్‌ఘడ్, కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమ, కర్నాటక సరిహద్దుల్లో వున్న గ్రామాలు/మండలాలు, తెలంగాణా ప్రాంతంలో ప్రవాసులు స్థిరపరుచుకున్న గ్రామాలు/మండలాలు (ఖమ్మం, కరీంనగర్, నిజామాబాద్ మొ.నవి), గ్రేటర్ హైదరాబాద్‌లో వలస జనాభా.

- తెలంగాణా ఉత్తర ప్రాంతంలో గిరిజనులు మన్యసీమ ప్రత్యేక రాష్ట్రం ప్రస్తావన చేశారు. అలాగే ఒరిస్సా, ఛత్తీస్‌ఘడ్, ఆంధ్రప్రదేశ్, మహారాష్ట్ర, గిరిజన ప్రాంతాల వారందురూ ఒకే పరిపాలనా వ్యవస్థ క్రింద తాము వుండాలని కోరుకున్నారు.

- షెడ్యూల్డ్ కులాలు, వెనుకబడిన తరగతులు, మైనారిటీలు తగిన రాజకీయ జోక్యం, ఆర్థికాభివృద్ధి, రిజర్వేషన్ ప్రయోజనాలకోసం తమ సొంత అభిప్రాయాలను వెల్లడించారు.

- ఈ సూచన వల్ల కోస్తాంధ్రలో, రాయలసీమలో వెంటనే ఉద్యమం తీవ్రమౌతుంది. వ్యతిరేకతకు ముఖ్యాంశాలు హైదరాబాద్ నగరంతో పాటు నీటి తీరువా, సాగునీటి వనరుల వాటాలు. ప్రజలు సీమాంధ్రప్రాంతంలో రాజకీయ పార్టీలకు చెందిన ఎమ్మెల్యలను, ఎమ్మెల్సీలను, ఎంపీలను సమైక్యాంధ్ర కొరకు రాజీనామాలు చేయమని ఒత్తిడి తెస్తారు. కోస్తాంధ్ర నుండి రాయలసీమ వెళ్లిపోవాలన్న ఉద్యమం త్వరలోనే రూపుదిద్దుకునే అవకాశం వుంది. నీటి పంపిణీ విధానాలను ప్రత్యేకాధికార సంస్థల ఏర్పాటుద్వారా పరిష్కరించగలిగిన కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమ ప్రజల వ్యతిరేకత వ్యక్తమవుతూనే వుంటుంది. నక్సలిజం, మతతత్వ శక్తులు పెరిగి, అభద్రతా వాతావరణాన్ని ఏర్పరుస్తాయి.

రాష్ట్రాన్ని రెండుగా విడగొట్టడం ఆంధ్రప్రదేశ్ వెలుపల కూడా ప్రభావాన్ని చూపిస్తుంది. రాష్ట్రాల విభజన ఇది మొదటిసారి కాకపోయినా, ఒకే భాష క్రింద ఏర్పడ్డ రాష్ట్రాన్ని రెండుగా విడగొట్టడం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ఇతర రాష్ట్రాల నుండి చిక్కులను తెప్పించవచ్చు. చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటు వల్ల సమన్వయం యాజమాన్య నిర్వహణ వంటి సమస్యలు తలెత్తుతాయి.

చిన్నరాష్ట్రాల ఏర్పాటు ఆర్థికరంగం మీద తన ప్రభావాన్ని చూపుతుంది. చిన్నరాష్ట్రాలు వివిధ రకాల ప్రవేశపనులను, సెజ్‌లను విధించి స్వేచ్ఛావాణిజ్యానికి అడ్డుగా నిలుస్తాయి. వ్యాపార నిర్వహణ ఖర్చులు పెరిగి తద్వారా సరకుల ధరలు, సర్వీసుల ధరలు కూడా పెరగవచ్చు. సరకులను పొందు ప్రాంతాలకు, పొరుగు రాష్ట్రాలకు తీసుకుని పోవడంపై స్థానిక చట్టాలు అంగీకరించక పోవచ్చు. ఈ భయం కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమ

ప్రాంతాలకు ఎక్కువగా వుంది. హైదరాబాద్ నగరాన్ని మార్కెట్ కేంద్రంగా భావిస్తున్నందువల్ల తెలంగాణా రాష్ట్రంలో హైదరాబాద్ అంతర్భాగమైతే సమస్యలు ఎదురవ్వవచ్చు. ఈ లెక్కన ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను విడగొట్టడం అనుచిత నిర్ణయమే అవుతుంది. మరోవైపు తెలంగాణా ప్రాంతం కూడా మూసుకుపోతుంది. ఈ ప్రాంతానికి తూర్పు తీరంలో ప్రధానరేవు పట్టణమైన విశాఖపట్టణం, ఇతర ఓడ రేవుల సౌకర్యం అంతగా వుండదు. చమురు, సహజవాయువు నిక్షేపాలు కోస్తాంధ్రలో అధికంగా బయట పడుతున్నందువల్ల ఆర్థికాభివృద్ధి, ఉపాధి అవకాశాలు రెండుప్రాంతాల వారికి మాత్రమే అందుతాయి. అయితే హైదరాబాద్ నగరం వల్ల తెలంగాణ ప్రాంత ఆర్థిక పాటవం, మిగతా రాష్ట్రాలకన్నా ఎక్కువగా వుండవచ్చు.

ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం మీద చతురతతో వ్యవహరించకపోతే ఈ సూచనలను అంగీకరించవచ్చు. ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదులు వెలుబుచ్చిన అంశాలపై స్పందించని పక్షంలో, ప్రత్యేక తెలంగాణా ఏర్పాటు చేయడమొక్కటే మార్గం. ఈ సూచనలను అమలులో పెట్టినట్లయితే కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమ ప్రజలు హైదరాబాద్‌లోనూ, ఇతర తెలంగాణా జిల్లాలోను పెట్టిన పెట్టుబడులకు భద్రతను కల్పించటం, వారికి విశ్వాసాన్ని కల్పించటం ప్రభుత్వ విధి. తెలంగాణా ఏర్పాటు చేసినందువల్ల ఆ ప్రాంతంలో అత్యధిక ప్రజలను సంతృప్తి పరిచినట్లు అవుతుంది. అయితే ఇంతకుముందు తెలిపిన విధంగా అనేక సమస్యలు కూడా ఎదురవుతాయి. వీటినన్నింటినీ నిశితంగా పరిశీలించిన అనంతరం ఈ సూచన పూర్తి ఆచరణ యోగ్యమైనది కాదని కమిటీ భావిస్తోంది. అయితే ఇది రెండవ ఉత్తమ సూచన. విధిలేని పరిస్థితుల్లో మాత్రమే మూడు ప్రాంతాల సంపూర్ణ అంగీకారంతో ఈ సూచనను అమలు చేయవచ్చు.

రాష్ట్రాన్ని సమైక్యంగా వుంచడం : అదే సమయంలో తెలంగాణా ప్రాంతానికి సామాజిక ఆర్థికాభివృద్ధికి మరింత రాజకీయ ఉన్నతికి కొన్ని రాజ్యాంగపరమైన / చట్టబద్ధమైన చర్యలను చేపట్టటం – చట్టబద్ధమైన తెలంగాణా ప్రాంతీయ మండలి ఏర్పాటు

ఇంతకుముందు తెలిపిన అంశాల ప్రకారం మూడు ప్రాంతాల సంక్షేమం కొరకు అభివృద్ధి అధిక ప్రాధాన్యతను సంతరించుకుంటుందని ఈ కమిటీ విశ్వసిస్తుంది. ఆర్థికరంగంలో, రాజకీయ రంగంలో మరింత వికేంద్రీకరణ జరిపి ఒక నమూనా విధానాన్ని ఏర్పరచటం సముచితంగా అనిపిస్తోంది. ఇతర సూచనల ప్రకారం రాజధానులు, శాసనసభలు, మంత్రిత్వ శాఖలు, కోర్టులు, సంస్థలు, పరిపాలనా మౌలిక సదుపాయాలూ మొదలైన వాటి అవసరమేమీ వుండకూడదని కమిటీ విశ్వసిస్తుంది. రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రాంతాల ప్రయోజనాలకోసం ఐక్యంగా ఉండటం ఒక్కటే శరణ్యమని కమిటీ భావిస్తోంది. ఇతర సమస్యలకు సరైన పరిష్కారా మార్గాలను వెతకాలి. ఈ సూచన ప్రకారం రాష్ట్రాన్ని సమైఖ్యంగా వుంచి తెలంగాణా ప్రాంత అభివృద్ధికి సామాజిక, ఆర్థిక అంశాలపైన రాజ్యాంగబద్ధమైన/ చట్టబద్ధమైన కొన్ని చర్యలను చేపట్టాలని కమిటీ ప్రతిపాదించింది. దీనిని తెలంగాణా ప్రాంతీయ మండలి ఏర్పాటు ద్వారా చేయవచ్చు. ఆ మండలికి తగినన్ని నిధులను బదిలీ చేయాలి. 1956 పెద్దమనుషుల ఒప్పందం వంటి అంశాల స్ఫూర్తితో ఈ మండలి కార్యక్రమాలు జరగాలి. ఈ ప్రాంతీయ మండలి ఒక చట్టపరమైన సలహా యంత్రాంగంతో పనిచేస్తుంది. రాష్ట్ర శాసనసభ ఈ మండలి సలహా, సూచనల ప్రకారమే నడుచుకోవాలి. అదేవిధంగా ఈ మండలి ప్రభుత్వాన్ని ఏదైనా చట్టాన్ని చేయమని కోరితే దానిని అసెంబ్లీలో చర్చకు వుంచి ఆ తరువాత చట్టం చేయాలి. ప్రాంతీయ మండలికి, ప్రభుత్వానికీ/ శాసనసభకు బేధాభిప్రాయాలు ఏర్పడితే అటువంటి

అంశాలను పరిష్కరించేందుకు ఒక అనుబంధ కమిటీ గవర్నర్ ఆధ్వర్యంలో నియమించుకోవాలి. అందులో రెండు ప్రాంతాల సభ్యులు సమానంగా వుండాలి. గవర్నర్‌కు కూడా ఓటు వేసే హక్కు వుండాలి. అనుబంధ కమిటీలో ముఖ్యమంత్రి, ఉపముఖ్యమంత్రి, స్పీకరు, శాసనమండలి ఛైర్మన్, అసెంబ్లీలో ప్రతిపక్షనేత, తెలంగాణా ప్రాంతీయ మండలి ఛైర్మన్, ఒక గౌరవనీయుడైన జడ్జి సభ్యులుగా వుండాలి.

తెలంగాణ ప్రాంతీయ మండలి పరిధిలోని అంశాలు దిగువన వున్నాయి.

- ప్రణాళిక–ఆర్థికాభివృద్ధి హెచ్ఎమ్‌డిఏ ప్రాంతంకాక ఇతర తెలంగాణా ప్రాంతాల అభివృద్ధికి ఉపప్రణాళిక
- నీరు, సాగునీటి రంగం
- విద్య (ప్రాథమిక, మాధ్యమిక), నైపుణ్యత అభివృద్ధి వృత్తివిద్య
- స్థానిక పరిపాలన (హెచ్ఎమ్‌డిఏ మినహా పిఆర్ఐలు, యుఎల్‌బిలు)
- ప్రజారోగ్యం (వైద్య కళాశాలలు, ప్రత్యేక ఆరోగ్య కేంద్రాలు మినహా, జిల్లా ఆసుపత్రుల వరకు)

పై జాబితా తాత్కాలికం మాత్రమే. ప్రాంతీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక రంగాలపై ఏమైనా అంశాలను చేర్చాలనుకుంటే మండలి రాజ్యాంగం ఏర్పరచే సమయంలో లేదా అవసరమైనప్పుడు పొందుపరచవచ్చు.

ప్రాంతీయ మండలి ఛైర్మన్ ఎమ్మెల్యే అయి వుండి రాష్ట్ర ప్రభుత్వంలో క్యాబినేట్ మంత్రి అయి వుండాలి.

ఈ మండలి తెలంగాణా ప్రాంతానికి ఉప ప్రణాళికను అమలుచేస్తోంది. దీనికవసరమైన నిధులను, విధులను నిర్వర్తించేవారు మండలి అధికారాలకు లోబడి వుంటారు. మండలికి సొంత సచివాలయం వుంటుంది. దీనియొక్క అధికారి రాష్ట్రంలో అదనపు ప్రధాన కార్యదర్శి హోదాలో వుండి మండలి ఛైర్మన్‌కు నివేదికను అందజేస్తారు. మండలి మొత్తం సభ్యత్వం ఎమ్మెల్యేలు, ఎమ్ఎల్‌సీలు మధ్య మండలికి కేటాయించిన అంశాల సంఖ్యను బట్టి, పని తీవ్రతను బట్టి వుంటుంది. కొంతమంది నిపుణులు కూడా ఈ మండలిలో ఓటు హక్కు లేని సభ్యులుగా వుండవచ్చు. మరిన్ని నిధులు అవసరమైతే ప్రాంతీయ మండలి సిఫార్సుల మేరకు మాత్రమే వాటిని కేటాయించవచ్చు.

తెలంగాణా ప్రాంతానికి రాజకీయ సాధికారత కల్పించేందుకు ముఖ్యమంత్రి పదవినీ, ఉపముఖ్యమంత్రి పదవినీ ఇవ్వాల్సి వుంటుంది. మంత్రిత్వ శాఖల కేటాయింపుల్లో ముఖ్యమైన వాటిని కేటాయించాల్సి వుంటుంది. నిధుల కేటాయింపు ఇతర ముఖ్యమైన అంశాలపై ప్రధానమంత్రి, కేంద్ర ఆర్థికమంత్రి, ప్రణాళికా సంఘ ఉపాధ్యక్షుడు వంటి వారితో సంప్రదింపులు జరిపేటప్పుడు ముఖ్యమంత్రి, ఉపముఖ్యమంత్రి కూడా ఆ సంప్రదింపులకు హాజరు కావాలి. తెలంగాణా ఉద్యమం రాజుకున్నందుకు ఏర్పడ్డ పరిస్థితులనన్నింటినీ తొలగించేందుకు శ్రమించాలి.

సమైక్యాంధ్ర సూచనను మూడు ప్రాంతాల అభివృద్ధిని దృష్టిలో వుంచుకొని, జాతీయ భావాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని తగినదని సూచించడమైనది. రాజకీయంగా, పరిపాలనా పరంగా దృఢంతో ప్రజల్లో ఈ అంశంపైన విశ్వాసాన్ని రేకెత్తించవచ్చు. హైదరాబాద్ పురోగతి మీద ఏర్పడ్డ నీలి నీడలు కూడా తొలగించవచ్చు. నీరు, సాగునీటి వనరుల యాజమాన్యానికి గాను నీటి యాజమాన్యం బోర్డు సాగునీటి ప్రాజక్టుల అభివృద్ధి కార్పొరేషన్ వంటి వాటిని ఏర్పరచాలని సిఫార్సు చేయడమైనది. పై చర్యలన్నీ తెలంగాణా ప్రజలను సంతృప్తి పరచగలవు.

ఈ సూచనను మొదట్లో తెలంగాణా ప్రాంతంలోని రాజకీయ పార్టీలూ, ఇతర గ్రూపులు, సంస్థలూ, అధిక

సంఖ్యలో ప్రజలూ తిరస్కరిస్తారనీ ఈ కమిటీ భావిస్తోంది. అందరి ప్రజలకు ఆమోదయోగ్యంగా రూపొందించిన ఈ సూచన పట్ల కొందరు విద్యార్థులు, నిరుద్యోగ యువత (లక్షల ఉద్యోగాలు వస్తాయని హామీలు పొందినవారు), నాన్‌గెజిటెడ్ అధికారులు (ప్రమోషన్లు వస్తాయని ఎదురుచూసేవారు), లాయర్లు, రైతులు మొదలైనవారు ఉద్యమకారులుగా మారతారు. రాజకీయ సంక్షోభాన్ని కల్పించేందుకు తెలంగాణా ప్రాంత ఎమ్మెల్యేలను, ఎమ్మెల్సీలను, ఎంపీలను రాజీనామా చేయమని ఒత్తిడి చేయడం జరుగవచ్చు. ఇవన్నీ కొంత కాలంపాటు నాయకత్వానికి తీవ్ర సవాళ్ళుగా అగుపిస్తాయి. దీనికి ఏమేం చేయాలో శాంతిభద్రతల అధ్యాయంలో కొన్ని సూచనలు చేయటం జరిగింది.

ఈ ప్రాంతీయ మండలి ఏర్పాటు సమ్మతమైతే రాయలసీమలో కూడా ఇలాంటి ప్రాంతీయ మండలికోసమే డిమాండు రావచ్చు. రాయలసీమను మూడు ప్రాంతాల్లో ఎక్కువ వెనుకబడిన ప్రాంతంగా కమిటీ గుర్తించింది. అదే విధంగా ఉత్తర కోస్తాంధ్ర, ఉత్తర సరిహద్దుల్లోని గిరిజన ప్రాంతాలు కూడా వెనుకబడి వున్నవే కనుక అవి కూడా ప్రాంతీయ మండలుల ఏర్పాటు కోసం డిమాండ్ చేయవచ్చు. అయితే మొత్తంమీద ఈ సూచన కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమ, హైదరాబాద్ నగరంలో అధికభాగం ప్రజలకు సమ్మతంగా వుండగలదని కమిటీ విశ్వసిస్తోంది.

కమిటీ ఈ సూచన క్రింద అన్ని అంశాలనూ చర్చించింది. కార్యాచరణలో కొన్ని సమస్యలు ఎదురవ వచ్చని ఊహిస్తుంది. దేశంలో ప్రాంతీయతత్వం పెరిగిన ఏ ప్రదేశంలోనైనా ఈ సూచనను అమలు చేయవచ్చని కమిటీ విశ్వశిస్తోంది.

ముగింపు

ఈ నివేదికలో చర్చించిన అంశాలు, చేసిన సిఫార్సులతోపాటు ఈ ముగింపులో రెండు కార్యాచరణ అంశాలను కమిటీ సూచిస్తోంది. (1) పరిపాలనా రంగానికి సంబంధించింది. వెంటనే చేయవలసినది. (2) రాజ్యాంగ, చట్టపరమైన చర్యలకు సంబంధించింది. దీన్ని రూపొందించాలి. రాష్ట్రంలో శాంతిభద్రతలను నెలకొల్పేందుకు పలు సిఫార్సులు దీర్ఘకాల ప్రభావాన్ని చూపాయి. కమిటీ సూచించిన పరిష్కార మార్గాలను, సూచనలను ప్రభుత్వం కూలంకషంగా పరిశోధించి అవసరమైన చర్యలను సమయానుకూలంగా చేయగలదని కమిటీ గాఢంగా విశ్వశిస్తుంది. ఈ సూచనలు మంచి పరిపాలనను ఏర్పరచేందుకు, ప్రాంతీయ అభివృద్ధి సమానంగా జరిగే లక్ష్యంతో చేయబడ్డాయి. వీటిపై కార్యాచరణ ఒక పథకం ప్రకారం త్వరగా చేయబడాలి. ఆలస్యమయ్యే కొద్దీ ప్రజల మనస్సుల్లో తిరుగుబాటు ధ్వనిస్తుంది. ఎప్పటికప్పుడు చర్యలను చేపట్టడం ప్రజల భావోద్రేకాలను సంతృప్తి పరచగలదు. సిఫార్సులను పరిశీలించటం, నిర్ణయాలను అమలు చేయటం, వెంటవెంటనే జరుగగలవని కమిటీ విశ్వశిస్తుంది.

సిఫార్సులకు అవసరమైన చట్టపరమైన లేదా రాజ్యాంగపరమైన అంశాలను, తన దృష్టికి వచ్చిన మరికొన్నిటిని కమిటీ ఇక్కడ ఉంచుతోంది.

తెలంగాణా ఉత్తర ప్రాంతంలో వైద్యవిశ్వవిద్యాలయాన్ని, కళాశాలను ఏర్పాటు చేయాలి. దీని ఏర్పాటుకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి చట్టపరమైన, రాజ్యాంగపరమైన అధికారాలున్నాయి.

నీటితీరువా, యాజమాన్య బోర్డు ఏర్పాటు కమిటి సిఫార్సు చేస్తుంది. ఈ అంశం మీద ఎటువంటి నిర్ణయం తీసుకున్నా ఈ అంశాన్ని పరిశీలించమని కమిటి కోరుతోంది. రాష్ట్రం సమైక్యంగా వుండాలన్న నిర్ణయం గనుక తీసుకుంటే మూడు ప్రాంతాలకు సాగునీటి, నీటి, వనరుల పంపిణి సమానంగా వుండేందుకు గాను ఈ బోర్డు

అవసరం. మూడు ప్రాంతాలలో నిధుల విడుదలకు, బడ్జెట్ అవసరాల సిఫార్సుకు, ప్రాజక్టుల పరిశీలనకు ఈ బోర్డు ఉపయోగపడుతుంది. ఈ బోర్డును కేంద్ర ప్రభుత్వ అనుమతితో రాష్ట్ర చట్టాల ప్రకారం ఏర్పాటు చేయవచ్చు. ఈ బోర్డు అంతరాష్ట్ర తరహాలో పనిచేస్తుంది. గతంలో భాక్రాబీస్ మేనేజ్‌మెంట్ బోర్డ్, తుంగభద్ర బోర్డ్ ఈ తరహాలోనే పనిచేశాయి.

రాష్ట్ర సాగునీటి అభివృద్ధి సంస్థను పునర్వ్యవస్థీకరించటం దాని పరిధిని విస్తరించడం రాష్ట్ర ప్రభుత్వ చట్టపరిధిలోనిదే. మహారాష్ట్ర తరహాలో ఈ పనిని చేయవచ్చు.

చివరగా రాష్ట్రం సమైక్యంగా వుండే పక్షంలో తెలంగాణ ప్రాంతీయ మండలి ఏర్పాటుకు రాజ్యాంగ చట్టబద్ధత అంశాన్ని కమిటీ పరిశీలించింది.

కమిటీ చేసిన సిఫార్సులు రాష్ట్రంలోని అత్యధిక ప్రజలకు పూర్తి సంతృప్తిని ఇస్తుందని కమిటీ గాఢంగా విశ్వశిస్తుంది. ఇందులో చర్చించిన అంశాలను పూర్తిగా పరిశోధించి ఫలితాలను రికార్డు చేయడం జరిగింది. కేంద్ర ప్రభుత్వం ఈ దీర్ఘకాల సమస్యకు ఒక పరిష్కార మార్గాన్ని చూపగలదని ఆశించడమైనది. ఆ పరిష్కార మార్గం కాలానుగతంగా సరిపోయేదిగా వుండాలి. భారతదేశపు మొదటి హెూంమంత్రి సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ ఉటంకించిన వాక్యాన్ని ఇక్కడ ఉదహరిస్తూ మేము దీన్ని ముగిస్తున్నాము. *'వాస్తవాలను, నిజాలను సరిగా ఎదుర్కొనని పక్షంలో, వాటిని నిర్లక్ష్యం చేసిన పక్షంలో అవి తమ ప్రతీకారాన్ని తీర్చుకోగలవు'.*